

Ulrika Dahl läser Sara Ahmed:

RAPPORT FRÅN VITHETSHAVET

I Sverige och Norden är det först på 2000-talet som *vita* feminister på allvar kommit att intressera sig för det som numera går under epitetet ”intersektionalitet”. Redan för tio år sedan uppmärksammade dock Diana Mulinari avsaknaden av intern feministisk debatt kring frågor om etnicitet och ras.¹ På en konferens om svensk genusforskning i en global värld påtalade hon att pionjärforskarna Wuokko Knocke och Alexandra Åhlund redan 1991 kritiserat feministisk forskning för dess ovilja att behandla rasism och för dess monolitiska representationer av invandrarkvinnor. Mulinari konstaterar att dessa inlägg, gjorda i *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, bemöttes med kompakt tystnad. Inga reaktioner, ingen debatt. Hon frågade då om svensk feminism är passivt etnocentrisk eller om den har aktivt arbetat för att privilegiera vita kvinnor?² Mot bakgrund av att jag själv är skolad i en (amerikansk) feministisk tradition där rasifierade maktordningar haft en självklar plats i analys och aktivism, har jag ofta frågat mig samma sak. Som Sara Ahmed är jag dock mer intresserad av vad vitheten *gör* än av vad vita forskare tänker kring sin egen vithet.

De senaste årens forskningsmässiga och politiska feministiska debatter, ofta på temat intersektionalitet, har vittnat om att när vithetsprivilegier påtalas så möter det motstånd, inte minst bland de (vita) pionjärforskare som fortsatt vill hävda betydelsen av det evigt (och rasmässigt omärkta) kvinnliga. De många och plågsamma situationer jag befunnit mig i med vänner och kollegor vars icke-vita kroppar ständigt tycks legitimeras frågan: *var kommer du ifrån?* påminner om att vitheten alltjämt är det självklara och oproblematiserade. När mina allierade alltjämt bemöts som om de inte riktigt hörde hemma i landet, akademien eller feminismen och när jag tänker på hur intersektionalitet för många fortfarande främst tycks handla om ”de andra”, då välkomnar jag kritiska vithetsstudier – särskilt de forskare som utmanar föreställningen om Nordens oskuldsfulla relation till kolonialism, imperialism och rashygien och hur det fortsatt påverkar våra liv och idéer.

Om vithet är en erfarenhetskategori som försvinner som kategori genom erfarenhet, måste detta fält handla om hur institutioner, vanor, kroppar och rum görs vita och vad det får för konsekvenser för vetenskapliga och fysiska kroppar. Medan mitt femme-inistiska motstånd mot en patriarkal akademi vid det här laget är så institutionaliserat att jag kan gå i nätstrumpor och kort kjol utan några större repressalier på en högskola med genusprofil, så måste mina manliga afrikanska kollegor alltså "straighta upp sig" och gå i kostym för att göra anspråk på att höra hemma. Ahmeds fenomenologi hjälper oss att se att ras inte är reducerbart till en "vetenskaplig uppfinning" och att vithet levs som en given och oproblematiserad bakgrund till erfarenhet. Vitheten får då konsekvenser också för hur feminister orienterar sig, hur rum och samtal skapas och för hur vi ställer frågor om dåtid, samtid och framtid.

Vilken betydelse har det, undrar jag i min pågående forskning, att det svenska och nordiska kvinno- och genusvetenskapliga "vi" som ofta omskrivs i antologier, konferensbeskrivningar, tidskrifter och berättelser om fältets utveckling, ständigt görs genom att tala om en delad (ärvd) historia, om välfärdsstatliga projekt och starka feministiska rörelser, och bygger på att både forskarsubjekt och objekt placeras "i" Norden? Vad betyder det att den postkoloniala och anti-rasistiska kritiken ofta placeras "utanför"?³ Är det nödvändigt att territorialisera idéer?

Vad får det för konsekvenser i dessa sverigedemokratiska tider, att överhuvudtaget skapa en föreställd gemenskap och tillhörighet genom att återropa en gemensam nordiskhet? Kort sagt: hur tar sig vitheten uttryck i skapandet av ett nordiskt genusvetenskapligt "vi" och feministiskt hem? Om vithet, som Ahmed säger, kan ses som en orientering mot vissa (forsknings)objekt och inte andra, om orientering också handlar om att ärva en historia, kan det vara så att "det nordiska" fortsätter att vara en effekt av en föreställning om att vara lika, vilket som Ahmed påpekar i sin tur är en effekt av att vara nära?⁴

Genusteoretisk rasism

De senaste åren har jag som deltagande observatör i svensk feministisk forskning och politik bevittnat starka känslomässiga reaktioner hos vita feminister när postkoloniala feminister (oavsett hudfärg) påtalar den rasism som präglar såväl vissa universella genusteoretiska anspråk om kvinnors erfarenheter som de faktiska rum vi befinner oss i. Vithetens betydelse förnekas, inte minst i rum som kodas av en omärkt vithet. Ett exempel var när Forum för feministisk forskning i Stockholm hade 30 årsjubileum i våras. Trots att Irene Molinas inbjudna presentation av intersektionalitetsbegreppet och dess rötter i en postkolonial kritik av hegemonisk feminism låg helt rätt i den forskningsmässiga tiden, möttes hon av ett stort motstånd från några av föreningens grundare. Precis

före Molinas presentation hade samma personer "vittnat" om manliga handledares härskartekniker och förlöjliganden av deras avhandlingsprojekt. Nu möttes Molina av suckar, invändningar, viskningar och demonstrativa uttåg ur rummet. Kritiken mot feministiska vithetsprivilegier sträcker sig bortanför det rum vi då befann oss i, den har en (svensk) historia och det kan hävdas att de enkla genusanalysernas tid är förbi. Ändå berördes många av oss illa.

Hur känns det att bli stoppad? frågar sig Ahmed och menar att det är kroppen i sig – såväl den materiella som den vetenskapliga skulle jag tillägga – som blir lokus för stress och ifrågasättande. Molina, som många andra jag lyssnat på, tog häcklerierna med ro, van får en tyvärr förmoda. Om detta rum med Ahmed kan ses som ett hav av vithet så undrar jag vad som händer med vita forskare som bevittnar sådana händelser? Vad gör vitheten med "oss"? Hur orienterar vi som besitter vithetsprivilegier oss? Leder det till disidentifikation från och skam över vitheten (medlidande) eller förnekelse (nej det har inte med vithet att göra)? Vad händer om vi väljer solidaritet med en antirasistisk analys av vithetsprivilegier? Under denna kväll, precis som i andra situationer, var vithetshavet inget enhetligt hav.

Feministers förvalstal och vita tårar

Under mina år i USA upplevde jag många laddade feministiska samtal om rasism, som inte sällan slutade i vita tårar. Samita Srivastava menar att i sådana sammanhang är det "white women who are most

likely to openly express their emotions of fear, anger, despair, and are supported in doing so by a strong tradition of feminist theories of emotion, and feminist practices and rituals of emotional expression and sharing"⁵. Med affektiva, och ofta synnerligen kroppsliga utbrott och försvarstal invänder också vita feminister i Sverige mot en postkolonial kritik genom att antingen åberopa en "homogen" historia (det har inte funnits några andra objekt att orientera sig emot) eller att hävda att hegemonisk (läs: vit) feminism aldrig har funnits och att feminismen alltid varit intersektionell. Srivastava, som forskat om hur feminister hanterar antirasistiska frågor, menar att trots att det finns all anledning till ilska över att de strukturella problem som rasism

Vithetens betydelse förnekas, inte minst i rum som kodas av en omärkt vithet. Ett exempel var när Forum för feministisk forskning i Stockholm hade 30-årsjubileum i våras.

innebär, så tar vita feminister ofta kritik personligt och detta resulterar i bästa fall i självrannsakande på individplan, men sällan i organisatoriska förändringar. Varför denna ovilja att erkänna misstag, att ens se vithetshavet? Varför detta fortsatta behov att vara i (känslomässigt) centrum?

Vithetens självklara plats hålls fast genom vanor, skriver Ahmed, det handlar om vad kroppar gör, inklusive när de opponerar sig mot vissa idéer och applåderar andra,

som på detta jubileum. Även om feministiska interventioner har handlat om att ifrågasätta akademiska hierarkier, dolda sammanslutningar och härskartekniker, så är det svårt att göra upp med vanemässiga förhållningssätt. Debatter om centrala begrepp och revidering av utgångspunkter ingår i det kritiska tänkandet men ibland tycks det komma på kollisionskurs med "systerskapliga" lojaliteter och vördnad inför "pionjärer" (en term som för övrigt har imperialistiska upptäckarkonnotationer).

Molinas resonemang möttes av invändningar och affektiva reaktioner och hon avkrävdes "empiri" och "belägg" för sina postkoloniala feministiska påståenden. Samtidigt möttes min projektkollega Ulla Manns efterföljande presentation om den tidiga kvinnovetenskapen i Sverige med applåder. I sin forskning talar Manns, inspirerad av Ahmed, om det feministiska rum som skapades inom akademien, som även om det alltid framställs som "öppet för alla" genom sin orientering mot vissa frågor också kom att villkoras genom utgångspunkt i heterosexualitet och vithet. Var det Manns närhet till den vita historien som gjorde att hennes kritik inte uppmärksammades? Var det, som Ahmed säger, att vita kroppar är komfortabla när de ockuperar vita rum, rum som redan har deras form, som gjorde att Manns var en självklar del av ett rumsligt "vi" som skapats? En gemenskap, ska det tilläggas, som också denna kväll präglades av en situerad historieskrivning som beskrev generationella dikotomier mellan "pionjärfeministerna" (som var en del av kvinnorörelsen) och dagens genusvetare (som

nu främst sitter på våra forskarrum). För många av oss skaver denna historieskrivning på många plan, och den omöjliggör fortsatta diskussioner.

Stoppandets fenomenologi?

Detta vet jag: när min vita femmekropp utmanar feminismens och akademins normativa argument och klädkoder, när jag träder in i vita rum med mina queera och antirasistiska argument så är jag kanske provocerande för vissa, "amerikansk" för andra, men oavsett kan jag räkna med att rummet är "mitt" och att jag är "bekant" nog. Det är alltjämt de kroppar som inte lätt kan straightas upp och inlemmas i vitheten som möts med motstånd, en stoppandets fenomenologi. Vem är du? Vad gör du här? Hur kan du ifrågasätta "vår" historia? Ahmeds vithetsfenomenologi hjälper oss att förstå att om en besitter vithet i vita rum så blir den osynlig, då är vitheten vad som både sträcker sig ut i rummet och vad som släpar bakom. Därutöver påpekar Ahmed att användandet av icke-vita kroppar, i akademien och feminismen i stort, också ofta ses som beviset på att vitheten inte (längre) är av betydelse. Att tala om vithet och rasism ses då av en vit majoritet som ett slags otacksamhet, inte minst i feministiska rum där systerskap och andra familjemetaforer alltjämt präglar tankar om hemmahörighet. Men på vilka grunder?

20 år efter Åhlund och Knockes inlägg hoppas jag att kritiken mot akademisk och feministisk rasism, inte längre ska mötas av tystnad bland vita feminister. Liksom Ahmed hoppas jag att vi genom att uppmärksamma institutionaliserade vane- och

rutinmässiga antaganden, särskilt i hur vi berättar historier om nordisk och svensk genusvetenskap och feminism, och genom att skapa andra berättelser om hur vetenskapliga och fysiska kroppar välkomnas och bekräftas eller stoppas och ifrågasätts, kan utmana rasifierade föreställningar om familjelikheter i systemskapandet av vetenskap. Om vitheten som erfarenhetskategori försvinner som kategori genom erfarenhet så har 20 år av feministiskt engagemang i en global värld lärt *mig* att min nuvarande orientering i vissa riktningar, mot specifika frågor och diskussioner är ett resultat av förändrade vanor och en annan erfarenhet av vithetshavet. Låt oss hoppas att det nya decenniet kommer att bli det då kritiska granskningar av vithetsprivilegier blir lika självklara och möjliga som de som rör ”den manliga normens primat”⁶. Det är dags nu.

Tack till Anna Adeniji, Ylva Habel, Ulla Manns och Irene Molina.

Noter

- 1 Diana Mulinari: ”Race/Ethnicity in a 'Nordic' Context: A Reflection From The Swedish Borderlands”, *Svensk Genusforskning i Världen. Globala Perspektiv i svensk Genusforskning och svensk Genusforskning i ett Globalt Perspektiv*, Anna Johansson (red), Nationella Sekretariatet för Genusforskning 2001, s. 6-24.
- 2 Mulinari 2001, s. 14.
- 3 Karin Widerberg: ”Translating Gender”, *NORA* 1998:6.
- 4 För en diskussion om hur den tidiga nordiska kvinno- och genusforskningen kan förstås i ljuset av denna fråga, se Ulla Manns: ”En ros är en ros är en ros: Konstruktionen av nordisk kvinno- och genusforskning”, *Lychnos: Årsbok för idé- och lärdoms historia* 2010.
- 5 Sarita Srivastava: ”Tears, Fears and Careers: Anti-racism and Emotion in Social Movement Organizations”, *Canadian Journal of Sociology*, 2006:1, s. 68.
- 6 Yvonne Hirdman: *Genus. Om det stablas föränderliga former*, Liber. 2001.

Ulrika Dahl är kulturanthropolog och lektor i genusvetenskap på Södertörns högskola. E-post: ulrika.dahl@sh.se